

Лекція 3. РОЗВИТОК ОБ'ЄКТІВ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ У V – XIX СТ.

План лекції:

1. Іспано-мавританські сади.
2. Сади Західної Європи. Типи садів: монастирські, замкові, ботанічні, лікарські.
3. Сади Відродження.
4. Сади Франції. Версаль.
5. Сади Росії. Петропалац.
6. Сади Англії.

1. Іспано-мавританські сади

Іспано-мавританський сад – це гармонійна простота планування і яскрава індивідуальність рішення. Основний мотив у вирішенні саду – вода. У плануванні обов'язкова наявність внутрішнього дворика – патіо. Влаштували і багато оформляли аркади.

Аркада – це ряд однакових за формою і розміром арок, що спираються на колони або на прямокутні, або квадратні стовпи – підвалини.

Рослини застосовували ті, які відповідають іспанському клімату: мандарини, кипариси, апельсини, олеандри. Вони висаджувалися у вільному стилі без подальшої стрижки. Газони не були популярні, оскільки вигорали від спеки, ділянка оформлювалися декоративним мощенням. Це один з характерних елементів мавританського саду.

Для мавританського саду характерні:

- краса цвітіння, достаток екзотичних рослин;
- невід'ємна присутність води і її архітектурних об'єктів;
- зелені або квітучі галереї, зелені огорожі;
- присутність незвичайного газону, велика кількість мощення.

Заслужують на увагу найбільш відомі шедеври арабського садово-паркового мистецтва, зокрема сади Гренади, які були створені в XIII ст. в резиденціях халіфів – Альгамбре (680x200м) і Генераліфе (80x100м), що дійшли до наших днів. Тут були використані кращі традиції іспано-мавританського саду, а саме:

- регулярність планування з наявністю композиційного центру, найчастіше басейну;
- використання геопластики, рослинності і води;
- влаштування видових майданчиків, які оформлювались аркадами.

Вода була основним мотивом мавританського саду. Вона присутня у вигляді каналів, басейнів, джерел, в русі і спокої. Спекотний клімат не дозволяв використовувати газони, тому більша частина території оформлювалася декоративним мощенням. Декоративне мощення – один з важливих елементів

іспано-мавританського саду. В якості декоративного покриття використовувалася кольорова майоліка. В композиційному рішенні широко використовувались національні традиції. Максимально просте оформлення арабських садових ділянок споріднює їх з кращими зразками античного садово-паркового мистецтва.

2. Сади Західної Європи. Типи садів: монастирські, замкові, ботанічні, лікарські

В середні віки формування ландшафтних об'єктів більшою мірою було підпорядковано утилітарним вимогам. Саме в цей час з'явилися аптекарські городи і здійснювалося вирощування плодкових культур і винограду, лікарських рослин та ін.

Ландшафтний дизайн середньовіччя характеризується наявністю невеликих садочків при монастирях і замках. У монастирських садах переважно вирощували декоративні та лікарські рослини. Планування було суворим, без вишукування, обов'язково влаштовували фонтан або басейн. Сад поділяли доріжками на чотири частини і на перетині доріжок висаджували кущ троянди або споруджували хрест. Сади були тихими, відокремленими, споглядальними.

Усередині території замків зазвичай влаштовували феодальні сади. У садах були популярні квіти, алеї, вирощували яблуні, влаштовували розарії. У великих замках широко застосовували великі сади, так звані прато. Тут теж широко використовували перголи, трельяжі, квітники тощо.

Про їхній зовнішній вигляд ми можемо говорити за збереженими середньовічними мініатюрами, оскільки самі оригінальні сади до нас, на жаль, не дійшли. Кілька садів уже в сучасну епоху було відтворено за такими старовинними мініатюрами. Одним з найкращих прикладів реставрації можна вважати сади кріпосного палацу Будапешта.

У середньовіччі вперше з'явилися сади-лабіринти і ботанічні сади. Сади-лабіринти спочатку зародилися в монастирських садах, а в майбутньому розвинулися в регулярні і пейзажні парки. Ботанічні сади почали влаштовувати при перших університетах.

3. Сади Відродження

Прийоми формування ландшафтних об'єктів в регулярному стилі продовжують вдосконалюватися в усьому світі і досягають свого розквіту після епохи середньовіччя в період Відродження. На рубежі XIV–XV ст. в культурі Європи формується новий напрям, характерною рисою якого є звернення до гуманізму античності, її архітектури і мистецтва. Він отримав назву Ренесанс, або Відродження.

Відродження – це новий етап, який характеризується створенням чудових міських ансамблів, будівництвом палаців, храмів, громадських будівель.

В цей час в Італії працювали такі великі майстри, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Браманте, Рафаель, Джуліо Романо, Барроці та Віньола та ін. Деякі з них брали участь у створенні садів. Для садово-паркового мистецтва цієї епохи характерно, насамперед, планувальна та композиційна єдність архітектурних ансамблів.

Яскравим прикладом нових прийомів формування ландшафтних об'єктів став "Італійський сад". Він являє собою цілісний художній твір, в якому гармонійно поєднуються штучні і природні елементи середовища, де вперше провідною темою саду стає рельєф, а саме – геопластика в поєднанні з водою. Тераси у вигляді підпірних стін, які облицьовують камінням, прикрашають нішами, скульптурою,

гратами, увінчують балюстрадою, складають композиційну основу "Італійського саду".

Тераси між собою з'єднуються за допомогою багато прикрашених східців і пандусів. В поєднанні з рельєфом використовувались найрізноманітніші водні пристрої. Вони часто стають композиційними центрами саду, розташовуються по його вісях, на них фокусуються видові точки. Часто фоном для водних пристроїв є рослинність. Для створення зелених стін застосовувались рослини, що добре зберігають форму після стрижки – лавр, мирт, самшит, пізніше – ущільнені висадки кипарису. Самшит використовувався для узорчатих бордюрів і арабесок на партерах.

В італійських садах з'являється новий прийом – боскет. Боскети створювалися здебільшого з вічнозелених дерев. Це ділянка саду, яка обмежена регулярними доріжками і має геометричний контур – найчастіше прямокутник або квадрат. Його внутрішній простір заповнений деревами і оточений рядовими посадками або стінами живої огорожі.

Посадки всередині боскета можуть бути регулярними або вільними. Часто боскети мають внутрішні дороги, які пов'язані з загальною дорожньою мережею. Асортимент квіткових рослин був надзвичайно багатий і включав численні види цибулинних, а також іриси, лілії, гвоздики, фіалки.

В оформленні квіти використовувалися дуже стримано, їх розміщення було суворо промірковано.

Багатство і пишність в усьому, але без перевантаженості, облік кольору і світлових ефектів, проміркованість співвідношень, домірність планувальних елементів, наявність композиційної вісі – ось ключові ознаки садів цієї епохи.

Досить швидко сади в італійському стилі поширився на території решти Європи і, незабаром, вже альтанки і готи, фонтани і скульптура стали обов'язковими елементами садів Франції, Англії, Нідерландів, Німеччини та інших розвинених країн.

Для італійського саду характерні:

- симетрія в саду;
- влаштування саду на терасах за допомогою підпірних стінок;
- декоративність архітектури (моцнення каменем, скульптура, сходи тощо);
- велика кількість водної архітектури;
- використання топіарного мистецтва.

4. Сади Франції. Версаль

В цілому італійські сади виявили великий вплив на розвиток класичного стилю при формуванні ландшафтних об'єктів Європи, в першу чергу садів Франції.

Садово-парковий класичний французький стиль розвивався водночас з архітектурним стилем бароко. Його розквіт настав в середині XVII ст. і яскравим прикладом цього стилю є палацово-парковий ансамбль Версаля (автор А. Ленотр). Він являє собою єдиний грандіозний ансамбль, в якому природа перетворена в парк, підпорядкована архітектурі. Домінантою парку є палац, довжина його фасаду складає 500 м. Ансамбль розташований зі сходу на захід і вражає своїм грандіозним

масштабом. Особливо велично виглядає перспектива головної вісі з двома дзеркалами водних партерів на передньому плані разом з Великим каналом, що віддаляється до горизонту, над яким в вечірній час з'являються промені зникаючого сонця.

Саме Версаль став символом так званого "французького саду". Ідея його створення – це протиставлення природному середовищу. В ньому всі компоненти формування простору – рельєф, вода, рослинність, проектується з нехтуванням природного середовища. Створюється незвичайне штучне середовище з використанням стрижених дерев, гладких дзеркал басейнів у витончених кам'яних рамах, вигадливих квітників, великою кількістю експресивної скульптури, малих архітектурних форм зі складними мальовничими формами.

Для французького регулярного саду притаманні:

- розподіл саду по вісі;
- зорове розширення простору;
- розподіл території на функціональні зони;
- домінування будинку, який побудований у класичному стилі;
- топіарне мистецтва зелених насаджень;
- перевага газонів і вічнозелених посадок над клумбами і квітниками.

5. Сади Росії. Петропалац

Регулярний стиль садів того часу виявив помітний вплив на садово-паркове мистецтво і в наступні часи. Унікальним ландшафтним об'єктом регулярного стилю, який немає аналогів, є Петропалац. Як писав А. Бенуа, "Петергоф часто порівнюють з Версалем, але це по непорозумінню". Їх об'єднує тільки єдиний регулярний стиль планування.

Петропалац – унікальний комплекс водних пристроїв, які розкривають всі властивості води як в статичному, так і динамічному стані. Тут знаходиться неповторна, не маюча рівних в світі система фонтанів. Всі вони працюють від природного напору води, що подається по каналах з відстані до 22 км. Фонтани мають саме різноманітне архітектурно-художнє рішення. Центр композиції Петропалаца – величний Великий каскад з фонтаном "Самсон". Він є своєрідним постаментом, на якому височить палац.

Петергоф створювався на основі лісового природного масиву, існуючі насадження були максимально збережені. В висадках використовувались сосни, липи, в'язи, ялини, клени, пихти. Всі вони слугували фоном для різноманітних водних об'єктів.

Канали, басейни, фонтани, водоспади і каскади в поєднанні зі скульптурою, рельєфом, рослинністю створюють необхідну різноманітність ландшафтних прийомів формування мікропросторів і перетворюють Петропалац в унікальний об'єкт, де художній образ зв'язаний з усіма чудовими властивостями води.

Вивчення історичного досвіду створення ландшафтних об'єктів в регулярному стилі дозволяє виявити цілий ряд закономірностей їхнього проектування:

- наявність головної композиційної вісі, яка орієнтована на домінанту;
- створення протяжних перспектив, формування другорядних вісей;
- виявлення композиційного центру, яким є будинок, мала архітектурна форма та інші елементи;
- наявність композиційних вузлів на перетині головних і другорядних алей, які

- включають малі архітектурні форми, водойми, фонтани, партери;
- суворість композиції підкреслюється чіткими пропорціями, симетрією членування, певним ритмом розміщення всіх елементів, що формують простір;
  - перевага лінійних посадок дерев, стрижених кущів, наявність боскетів, партерів різноманітної, але певної геометричної форми, тощо;
  - облік особливостей зорового сприймання простору;
  - композиційна цілісність всіх елементів, включаючи рослинність, рельєф, водні пристрої, малі архітектурні форми.

6. Сади Англії

В Англії ландшафтний дизайн отримав найбільший розвиток в XVIII столітті. Там навпаки переважає розвиток пейзажного парку, чому сприяє м'який клімат і висока вологість: створюються безкраї луки, які прикрашені мальовничими групами дерев і чагарників. Луки, одночасно, грають роль пасовищ, на них пасеться худоба.

Основа англійського саду – це природність. Влаштовуються нібито природні галявини, посадки дерев – групові, доріжки – криволінійні, ставки – із звивистими берегами. Широко застосовуються малі архітектурні форми: альтанки, трельяжі, павільйони, іноді влаштовують фонтани.

Пейзажний парк має свої закони побудови, а саме, обов'язково виявляється і підкреслюється природна краса ландшафту, планування завжди вільне, але усі елементи парку підкоряються єдиному цілому.

Для англійського пейзажного саду притаманно:

- наслідування природності ландшафту, відсутність кордонів, які б поділяли сад і навколишню природу;
- плавність ліній рельєфу, доріжок і водойм, рослин;
- контраст тіні і світла, особлива увага до фактури листя, крон;
- рух у всьому – в звивистих доріжках серед рослин, у природних водоймах;
- основна роль солітерів і груп дерев в ландшафті;
- відсутність ошатності, переважання ідей романтизму і сентименталізму.

В цей період вже і у Франції віддають перевагу пейзажним паркам. Головна їхня перевага – це індивідуальна рослинність. Сади збагачуються новими породами дерев і чагарників.

У США, навпаки, відбувається поступовий занепад художнього смаку. Тут влаштовують рослинні килимові клумби, глобуси, сонячний годинник тощо. Це абсолютно не вписується в природність і гармонійність пейзажного парку.

Запитання для самоперевірки:

1. Які прийоми застосовувалися у плануванні іспано-мавританського саду?
2. Які особливості садів середньовічної Європи?
3. Які основні риси притаманні італійському саду?
4. Які основні риси притаманні французькому регулярному саду?
5. У чому відмінність планувальної структури Версаля від Петергофа?
6. Які закони побудови має пейзажний парк?